

Biblioteka
AVANTURA REČI

Urednik
Borislav Pantić

Naslov originala
J. M. G. Le Clézio
“Désert”

Copyright © Editions Gallimard 1980
Copyright © 2012 za srpsko izdanje Čarobna knjiga

This project has been funded with support from European Commission.
This publication [communication] reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Objavljivanje ove knjige finansijski je pomogla Evropska komisija. Ova publikacija odražava isključivo stavove njenog autora i Komisija se ne može smatrati odgovornom za bilo kakve informacije koje ona sadrži ili na koje upućuje.

Program kultura

DG Obrazovanje i kultura

Kultura

Izvršna agencija za obrazovanje
audio-vizuelne umetnosti i kultura

ISBN 978-86-7702-257-0

Nijedan deo ove publikacije, kao ni publikacija u celini, ne sme se reprodukovati, umnožavati, preštamovati niti u bilo kojoj drugoj formi i bilo kojim drugim sredstvom prenositi ili distribuirati bez odobrenja izdavača. Sva prava za objavljivanje ove knjige zadržavaju autor i izdavač prema odredbama Zakona o autorskim pravima.

Čarobna knjiga
Beograd 2012.

Ž. M. G. LE KLEZIO

P U S T I N J A

Prevela

Mirjana Vukmirović

Čarobna
knjiga

Ž. M. G. Le Klezio je rođen u Nici 13. aprila 1940; vodi poreklo od jedne bretonske porodice koja je u XVIII veku emigrirala na ostrvo Mauricijus.

Veliki putnik, Ž. M. G. Le Klezio od svoje sedme ili osme godine nikada nije prestajao da piše: pesme, bajke, priče, novele, ali nijedno delo nije bilo objavljeno pre *Par-nice*, njegovog prvog romana koji se pojavio u septembru 1963. i koji je dobio nagradu Renodo. Njegova do danas napisana dela sabrana su u tridesetak svezaka. Godine 1980, dobio je za roman *Pustinja* Veliku nagradu Pol-Mo-ran koju dodeljuje Francuska akademija.

Dobitnik je Nobelove nagrade za književnost 2008.

Sagiet el Hamra¹, zima 1909–1910.

Pojavili su se, kao u snu, na vrhu dine, upola skriveni maglom od peska koji su podizala njihova stopala. Lagano su silazili u ravnicu, prateći gotovo nevidljivu stazu. Na čelu karavana bili su muškarci, uvijeni u svoje vunene ogrtače, lica maskiranih modrim velom. Sa njima su koračale dve ili tri jednogrbe kamile, zatim koze i ovce koje su gonili dečaci. Žene su završavale povorku. Behu to tromer prilike, preopterećene teškim ogrtačima, a koža na njihovim rukama i čelima izgledala je još tamnija pod koprenama boje indiga.

Koračali su bešumno po pesku, lagano, ne gledajući kuda idu. Vetar je neprekidno duvao, pustinjski vetar, topao danju, hladan noću. Pesak je sipio oko njih, između

---

¹ Vad Sagiet el Hamra u Zapadnoj Sahari, dug više od 400 km, sa dve glavne pritoke. *Oued*, arapska reč, povremeni vodeni tok u vrelim oblastima severne Afrike. (Prim. prev.)

šapa kamila, šibao je lice žena koje su obarale modro platno na svoje oči. Mala deca su trčala, bebe su plakale uvijene u modro platno na leđima svoje majke. Kamile su gundale, kijale. Niko nije znao kuda se ide.

Sunce je bilo još visoko na praznom nebu, vetar je nosio šumove i mirise. Znoj je tekao lagano niz lica putnika, a tamna koža im je dobila odsjaj indiga, na obrazima, na rukama, duž nogu. Plava tetovaža na čelu žena blistala je kao skarabeji. Crne oči, slične metalnim kapima, jedva su gledale peščano prostranstvo, tražile su trag puta između talasa dina.

Nije bilo ničeg drugog na zemlji, ničega, niti bilo koga. Rodila ih je pustinja, nijedan drugi put nije ih mogao voditi. Nisu ništa govorili. Nisu ništa hteli. Vetar je prelazio preko njih, kroz njih, kao da na dinama nije bilo nikoga. Koračali su od rane zore, ne zaustavljajući se, umor i žeđ su ih obavijali kao omotač. Od suvoće su im otvrdnuli usne i jezik. Glad ih je izjedala. Ne bi mogli da govore. Oni su postali, već tako dugo, nemi kao pustinja, puni svetlosti kada sunce blista u središtu praznog neba, i sleđeni od noći sa smrznutim zvezdama.

Nastavljali su da silaze lagano padinom ka dnu ravnice, teturajući se kada bi se pesak odranjao ispod njihovih stopala. Muškarci su birali ne gledajući mesto gde će se postaviti njihova stopala. Bilo je to kao da su napredovali nevidljivim tragovima koji su ih vodili drugom kraju samoće,

ka noći. Samo je jedan od njih nosio pušku, kremenjaču sa dugačkom cevi od pocrnele bronzne. Nosio je karabin na grudima, stisnut između svoje dve ruke, sa cevi usmerenom naviše kao drška barjaka. Njegova braća su koračala pored njega, uvijena u svoje ogrtače, malo povijena napred pod težinom svog tereta. Ispod njihovih ogrtača, modra odeća im je bila u droncima, poderana trnjem, izlizana od peska. Iza iznemoglog stada, Nur, sin čoveka sa puškom, koračao je ispred svoje majke i svojih sestara. Lice mu je bilo tamno, pocrnelo od sunca, ali su mu oči blistale, a svetlost njegovog pogleda bila je skoro natprirodna.

Oni behu muškarci i žene peska, vetra, svetlosti, noći. Pojavili su se, kao u nekom snu, na vrhu jedne dine, kao da su bili rođeni od neba bez oblaka i kao da su u svojim udovima imali čvrstinu prostora. Nosili su sa sobom glad, žeđ od koje su im krvarile usne, oporo ćutanje gde blista sunce, hladne noći, svetlost Kumove slame, mesec; imali su uza se svoju džinovsku senku pri zalasku sunca, talase čistog peska koji su njihovi razmaknuti nožni prsti dodirivali, nedostižni horizont. Imali su pre svega svetlost svog pogleda, koji je blistao tako jasno u neprovidnoj rožnjači njihovih očiju.

Stado tamnomrkih koza i ovaca koračalo je ispred dece. I životinje su išle ne znajući kuda, postavljajući svoje paponjke na stare tragove. Pesak se kovitlao između njihovih nogu, kaćio im se za prljava runa. Jedan muškarac je vodio kamile, samo glasom, gundajući i pljujući kao one. Pro-

mukli zvuk disanja mešao se sa vetrom, i iščezavao odmah u udubljenjima dina, prema jugu. Ali vetar, suša, glad nisu više imali značaja. Ljudi i stado bežali su lagano, silazili su ka dnu udoline bez vode, bez hlada.

Krenuli su pre više sedmica, meseci, idući od jednog bunara do drugog, prelazeći preko sasušenih bujica koje su se gubile u pesku, preko kamenih brežuljaka, visoravni. Stado je jelo mršavu travu, čkalj, listove mlečike koje je delilo sa ljudima. Uveče, kada je sunce bilo blizu horizonta i kada se senka žbunova prekomerno izduživala, ljudi i životinje su prestajali da koračaju. Ljudi su rastovarivali kamile, podizali veliki šator od smeđe vune na njegovom jedinom stubu od kedrovine. Žene su palile vatru, pripremale kašu od prosa, kiselog mleka, maslaca, urmi. Noć je dolazila veoma brzo, nebo ogromno i hladno otvaralo se iznad ugašene zemlje. Tada su se rađale zvezde, hiljade zvezda zaustavljenih u prostoru. Muškarac sa puškom, onaj koji je vodio gomilu, pozivao je Nura i pokazivao mu vrh Malog medveda, usamljenu zvezdu koju zovu Kabri, zatim, na drugom kraju sazvežđa, modru zvezdu – Košab. Prema istoku, pokazivao je Nuru most gde blista pet zvezda: Alkaid, Mizar, Aliot, Megrez, Fekda. Sasvim na istoku, jedva iznad horizonta boje pepela, upravo se rodio Orion, sa Alnilamom malo nagnutim na stranu poput katarke neke lađe. On je poznavao sve zvezde, ponekad im je davao čuđna imena, koja su bila kao počeci priča. Tada je pokazivao

Nuru put koji će slediti danju, kao da su svetlosti koje su se palile na nebu obeležavale puteve koje moraju preći ljudi na zemlji. Bilo je toliko zvezda! Noć pustinje bila je puna tih svetlosti koje su blago treperile, dok je vetar prolazio i ponovo dolazio kao disanje. Beše to zemlja van vremena, daleko od istorije ljudi, možda, zemlja gde se više ništa nije moglo pojaviti ili umreti, kao da je već bila odvojena od drugih zemalja, na vrhu zemaljskog postojanja. Ljudi su često gledali zvezde, veliki beli put koji prolazi kao most od peska iznad zemlje. Oni su malo govorili, pušeci uvijene listove kifa², pričali su jedni drugima priče sa putovanja, novosti o ratu protiv vojnika hrišćana, o osvetama. Potom su slušali noć.

Plamenovi vatre od grančica igrali su ispod bakarnih čajnika, uz zvuk vode koja vri. Sa druge strane mangala, žene su razgovarale, a jedna od njih je pevušila svojoj bebi koja se uspavljivala na njenoj dojci. Divlji psi su urlicali, a odgovarao im je odjek u udubljenjima dina, kao drugi divlji psi. Vonj životinja se penjao, mešao sa vlagom sivog peska, sa oporošću dimova mangala.

Zatim su žene i deca spavali ispod šatora, a muškarci su legali u svoje ogrtače, oko ugašene vatre. Oni su iščezavali na prostranstvu peska i kamenja, nevidljivi, dok je crno nebo još više blistalo.

---

2 Kanabis (konoplja). Alkoholni sastojak indijske konoplje ima narkotično delovanje. (Prim. prev.)

Koračali su tako mesecima, možda godinama. Sledili su nebeske puteve između talasa dina, puteve koji dolaze od Draa, Tamgruta, Vark Igidija, ili, više na severu, put Ajt Ate, Gerisa, Tafilelta, koji spajaju velike *ksourse*³ ogranaka Atlasa, ili put bez kraja koji se zabija do središta pustinje, iza Hanka, ka velikom gradu Timbuktuu. Neki su umrli na putu, drugi su se rodili, venčali. I životinje su umirale, otvorenog grla da bi oplodile dubine zemlje, ili pogođene kugom, i ostavljene da trunu na tvrdoj zemlji.

Kao da ovde nije bilo imena, kao da nije bilo reči. Pustinja je prala sve u svom vetru, brisala je sve. Ljudi su imali slobodu prostora u svom pogledu, koža im je bila slična metalu. Svetlost sunca izbijala je svuda. Pesak oker boje, žut, siv, beo, laki pesak je klizio, pokazivao vetar. Prekri-
vao je sve tragove, sve kosti. Odbijao je svetlost, gonio je vodu, život, daleko od nekog središta koje niko nije mogao prepoznati. Ljudi su dobro znali da ih pustinja neće: tada su koračali ne zaustavljajući se, putevima kojima su druga stopala već prošla, da bi pronašli nešto drugo. Voda je bila u *aiunima*⁴, očima, boje neba, ili pak u vlažnim koritima starih blatnih potoka. Ali to nije bila voda za zadovoljstvo, niti za odmor. Bio je to upravo trag znoja na površini pusti-

---

3 Veliki masivi saharskog Atlasa (Alžir). *Ksour*, *ksar* (berberska reč) – utvrđeno selo u saharskim oblastima. (Prim. prev.)

4 Arapska reč *ajun*, što znači *izvor*. El Ajun je ime glavnog grada države Zapadna Sahara. (Prim. prev.)

nje, škrti dar nekog oporog boga, poslednji pokret života. Teška voda otrgnuta od peska, mrtva voda pukotina, alkalna voda od koje se dobijao proliv, koja je terala na povraćanje. Trebalo je ići još dalje, nagnut malo napred, u pravcu koji su pokazivale zvezde.

Ali to je jedina, možda poslednja, slobodna zemlja, zemlja u kojoj zakoni ljudi nisu više imali značaja. Zemlja za kamenje i za vetar, za škorpije i za miševе skočce, one koji umeju da se sakriju i da pobegnu kada sunce peče a noć ledi.

Sada su se pojavili iznad doline Sagiet el Hamre, silazili su lagano niz peščane padine. Na dnu doline, počinjali su tragovi ljudskog života: polja zemlje okružena zidovima od suvog kamena, ograđeni prostori za kamile, barake od lišća patuljastih palmi, veliki šatori od vune nalik prevrnutim brodovima. Ljudi su silazili lagano, zabijajući svoje pete u pesak koji se odranjao. Žene su usporavale svoj hod, i ostajale daleko iza čopora životinja odjednom izbezumljenih mirisom bunara. Tada se pojavljivala ogromna ravnica, otvarala se ispod kamene visoravni. Nur je tražio visoke tamnozelenе palme koje su izbijale iz tla u uskim redovima oko jezera svetle vode, tražio je bele palate, minareta, sve o čemu su mu pričali od njegovog detinjstva, kada su mu govorili o gradu Smari. Toliko dugo nije video drveće. Sa malo opuštenim rukama, koračao je ka dnu ravnice, polusklopljenih očiju zbog svetlosti i peska.

Postepeno, kako su muškarci silazili ka dnu udoline, grad koji bi za tren ugledali iščezavao je, i oni su nalazili samo suhu i голу zemlju. Bilo je toplo, znoj je obilno tekao niz Nurovo lice, lepio mu modru odeću za krsta, za ramena.

Sada su se pojavljivali drugi muškarci, druge žene, kao da su rođeni iz ravnice. Žene koje su upalile svoje mangale za večernji obrok, deca, muškarci, nepomični ispred svojih prašnjavih šatora. Behu stigli iz svih tačaka pustinje, iza kamenite Hamade, planina Šehejbe i Varkija, Sirave, brdâ Um Šakur, čak iza velikih oaza Juga, podzemnog jezera Gurare. Prešli su planine Majderovim korakom, idući ka Tarhamantu, ili niže, tamo gde Dra sreće Tingut, preko Regbata. Behu stigli svi narodi Juga, nomadi, trgovci, pastiri, pljačkaši, prosjaci. Možda su neki napustili kraljevstvo Biru, ili veliku oazu Valata. Njihova lica su nosila obeležje nepodnošljivog sunca, smrtne noćne hladnoće, na ivicama pustinje. Neki od njih behu crni, skoro crveni, krupni i izduženi, koji su govorili nekim nepoznatim jezikom: bili su to Tubusi koji su došli s druge strane pustinje, iz Borkua i Tibestija, oni koji su jeli kokosov orah, koji su išli do mora.

Postepeno, kako se stado ljudi i životinja približavalo, crne prilike muškaraca su se umnožavale. Iza povijenih bagremova, kolibe od granja i blata pojavljivale su se kao termitnjaci. Kuće od naboja, podzemni bunkereri od dasaka i blata i, naročito, ti zidići od suvog kamena, koji nisu do-

pirali ni do kolena i koji su delili crvenu zemlju u majušna saća. U poljima, ne većim od prekrivača za sedlo, robovi *harratin*⁵ pokušavali su da održe u životu nekoliko stabljika boba, paprike, prosa. *Acéquias*⁶ su zaranjali svoje besplodne brazde kroz ravnice, da bi doveli i najmanju vlagu.

Sada su stigli tu, do velikog grada Smare. Ljudi, životinje, svi su napredovali po sasušenoj zemlji, na dnu te velike rane – doline Sagiete.

Toliko dana, teških i oštrih kao kremen, toliko časova su čekali da to vide. Bilo je toliko patnji u njihovim ozleđenim telima, na njihovim usnama koje su krvarile, u njihovom izgorelom pogledu. Hitali su ka bunarima, gluvi za krike životinja i žagor drugih ljudi. Kada su stigli ispred bunara, ispred zida od kamena koji je zadržavao meku zemlju, zaustavili su se. Deca su udaljila životinje udarcima kamenja, dok su ljudi klekli da se mole. Zatim je svaki zagnjurio lice u vodu i dugo pio.

Beše to tako, oči vode usred pustinje. Ali mlaka voda sadržavala je u sebi još snagu vetra, peska, i velikog ledenog neba noći. Dok je pio, Nur je osećao da u njega ulazi praznina koja ga je progonila od bunara do bunara. Od mutne

---

5 Harateni (ili Haratini; singul. Hartani) – crni stanovnici oaza na severozapadu Afrike. Neki Harateni su potomci Bafura, crnog naroda koji je tu živeo pre dolaska Berbera, a drugi su potomci prvobitnih robova sa juga zapadne Afrike (Sudana). (Prim. prev.)

6 Asekja – kanali za navodnjavanje. (Prim. prev.)

i bljutave vode mu se gadilo, ona nije uspevala da utaži njegovu žeđ. Beše to kao da je na dno njegovog tela postavljala ćutanje i samoću dina i velikih kamenih visoravni. Voda u bunarima je bila nepomična, glatka kao od metala, noseći na svojoj površini ostatke listova i vune životinja. Na drugom bunaru, žene su se prale i zalizivale svoju kosu.

Pored njih, koze i kamile su bile nepomične, kao da su ih kočići držali u blatu bunara.

Drugi ljudi su odlazili i vraćali se između šatora. Behu to plavi ratnici pustinje, maskirani, naoružani bodežima i dugim puškama, koji su hodali krupnim koracima, nikoga ne gledajući. Sudanski robovi, odeveni u dronjke, nosili su terete prosa ili urmi, mešine sa uljem. Sinovi velikog šatora, odeveni u belo i tamnoplavo, Šilhe skoro crni, deca priobalnog pojasa, crvene kose i pegave kože, ljudi bez rase, bez imena, leprozni prosjaci koji se nisu približavali vodi, svi su koračali po tlu od kamenja i crvene prašine, idući ka zidovima svetog grada Smare. Pobegli su od pustinje, za nekoliko časova, nekoliko dana. Raširili su teško platno svojih šatora, umotali su se u svoje vunene ogrtače, čekali su noć. Jeli su sada kašu od prosa zalivenu kiselim mlekom, hleb, suve urme sa ukusom meda i bibera. Muve i komarci plesali su oko kose dece u večernjem vazduhu, ose su se postavljale na njihove ruke, na njihove obraze uprljane prašinom.

Govorili su sada veoma glasno, a žene su se, u zagušljivoj tami šatora, smejele i bacale kamenčiće na decu koja su se igra-

la. Govor je izbijao iz usta muškaraca kao u pijanstvu, reči su pevale, kričale, grleno odjekivale. Iza šatora, pored zidova Smare, vetar je zviždao u granama bagremova, u lišću patuljastih palmi. Ali ipak, oni su ostajali u tišini, muškarci i žene lica i tela modrih od indiga i znoja; međutim, nisu napustili pustinju.

Oni nisu zaboravljali. To je bilo na dnu njihovih tela, u njihovim utrobama, ta velika tišina koja je neprekidno prelazila preko dina. To beše prava tajna. Na trenutke, muškarac sa puškom prestajao je da govori Nuru, i gledao je unazad, ka vrhu doline, tamo odakle je dolazio vetar.

Ponekad se neki muškarac iz drugog plemena približavao šatoru i pozdravljao pružajući dve otvorene šake. Jedva da su razmenjivali nekoliko reči, nekoliko imena. Ali behu to reči i imena koji su se odmah brisali, obični laki tragovi koje je peščani vetar odmah zatrpavao.

Kada je noć stizala ovamo, na vodu bunarâ, bilo je to ponovo carstvo ozvezdanog neba pustinje. Ponad doline Saggiet el Hamre, noći su bile blaže, a novi mesec se penjao u tamnom nebu. Slepí miševi počinjali su svoje igre oko šatora, letuckali su tik iznad površine vode bunarâ. Svetlost mangala se povijala, širila je miris toplog ulja i dima. Nekoliko dece je trčalo između šatora, ispuštajući grlene krike kao psi. Životinje su već spavale, kamile sa sapetim nogama, ovce i koze u torovima ograđenim suvim kamenjem.

Muškarci nisu više bili oprezni. Vođa je stavio svoju pušku na ulaz šatora, i pušio je gledajući pravo ispred sebe.

Jedva da je slušao umilne zvuke glasova i smeh žena koje su sedele pored mangala. Možda je sanjao o drugim večerima, drugim putevima, kao da su opekotina od sunca na njegovoj koži i bol od žeđi u njegovom grlu bili samo početak neke druge čežnje.

San je lagano prelazio na grad Smaru. Na drugom mestu, na jugu, na velikoj kamenoj Hamadi, nije bilo sna u noći. Postojala je ukočenost od hladnoće, kad je vetar duvao iznad peska i razotkrivao podnožje planina. Nije se moglo spavati na putevima pustinje. Ljudi su živeli i umirali, uvek gledajući ukočenim očima, zapaljenim od umora i svetlosti. Ponekad su modri ljudi nailazili na nekoga od svojih kako sedi sasvim prav u pesku, sa nogama ispruženim ispred sebe, tela nepokretnog u dronjcima odeće koja je lepršala. Na sivom licu, pocrnele oči netremice su posmatrale pokretni horizont dina, jer ga je tako smrt iznenadila.

San je kao voda, niko nije mogao odista da spava daleko od izvorâ. Vetar je duvao, nalik vetru stratosfere, oduzimajući svu toplotu zemlje.

Ali ovde, u crvenoj dolini, putnici su mogli da spavaju.

Vođa se budio pre drugih, stajao je nepomičan ispred šatora. Gledao je maglu koja se lagano ponovo dizala duž doline, ka Hamadi. Noć se brisala prolaskom magle. Sa rukama skrštenim na grudima, vođa je jedva disao, očni kapci su mu ostajali nepomični. Čekao je tako prvu svetlost zore, *fijar*, belu mrlju koja se rađala na istoku, iznad bregova

va. Kad bi se svetlost pojavila, on se naginjao iznad Nura, i tiho ga budio, stavljajući mu ruku na rame. Zajedno su se udaljavali u tišini, koračali po peščanom putu koji je vodio ka bunarima. Psi su lajali u daljini. U sivoj svetlosti zore, čovek i Nur bi se prali prema ritualnom redu, deo po deo tela, tri puta iz početka. Voda bunara je bila hladna i čista, voda rođena od peska i od noći. Čovek i dete prali su još svoje lice i ruke, potom bi se okretali ka Istoku da se prvi put pomole. Nebo je počinjalo da osvetljava horizont.

U logorima, mangale su se crvenele u poslednjoj tami. Žene su odlazile da zahvate vodu, devojčice su utrčavale u vodu bunara pomalo čičeći, zatim bi se vraćale, posrćući, sa ćupom u ravnoteži na mršavom vratu.

Zvuci ljudskog života počinjali su da se penju iz logora i kuća od blata: zvuci metala, kamena, vode. Žuti psi, okupljeni na trgu, vrteli su se ukrug kevući. Kamile i životinje tapkale su u mestu, podizale crvenu prašinu.

U tom trenutku, svetlost je bila lepa iznad Sagiet el Hamre. Ona je dolazila istovremeno sa neba i sa zemlje, zlatna i bakarna svetlost koja je podrhtavala u praznom nebu, ne paleći, ne omamljujući. Mlade devojke, razmičući deo šatora, češljale su svoje teške kose, čistile se od vašiju, podizale punđu za koju su kačile plavi veo. Lepa svetlost blistala je na bakru njihovog lica i njihovih ruku.

Čučeći u pesku, nepokretan, i Nur je gledao dan koji je ispunjavao nebo iznad logorâ. Letovi jarebica presecali

su lagano prostor, podizale su se iznad crvene doline. Kuda su išle? Možda će leteti do vrha Sagiete, do uskih dolina crvene zemlje, između brdâ Agmara. Potom, kada se sunce bude spustilo, vratiće se ka otvorenoj ravnici, iznad polja, tamo gde su kuće ljudi ličile na termitnjake.

Možda su oni poznavali Ajun, grad od blata i dasaka gde su krovovi ponekad od crvenog metala. Možda su čak poznavali more boje smaragda i bronz, slobodno more?

Putnici su počeli da stižu u Sagiet el Hamru, karavani ljudi i životinja koji su silazili niz dine podižući oblake crvene prašine. Prolazili su ispred logorâ, čak i ne okrećući glavu, još daleki i sami kao da su usred pustinje.

Koračali su lagano ka vodi bunara, da bi napojili svoja usta koja su krvarila. Vetar je počeo da duva gore, na Hamadi. U ravnici je slabio na patuljastim palmama, u trnovitom žbunju, u lavirintima suvog kamena. Ali, daleko od Sagiete, svet je svetlucao u očima putnika; doline od oštih stena, ispucale planine, pukotine, naslage peska koje su odbijale sunce. Nebo je bilo bez granica, tako jake plave boje da je pržilo lice. Još dalje, ljudi su koračali u spletu dina, u nekom stranom svetu.

Ali to beše njihov pravi svet. Taj pesak, to kamenje, to nebo, to sunce, ta tišina, taj bol, a ne gradovi od metala i cementa, gde se čuo zvuk fontana i ljudskih glasova. To beše ovde, po slobodnom redu pustinje, gde je sve bilo moguće, gde se koračalo bez senke na rubu vlastite smrti.